

mestu nedvomno ujedkovina in bakrorez ter lesorez, nato pride litografija (kamnotisk) in prav na zadnjem mestu linorez (Linoleumschnitt), katerega značilnosti in pomanjkljivosti kaže prav jasno Rašičin linorez »Zidanje Skadra-grada«. Prvič je to vsaj v mojem izvodu najslabši tisk med vsemi; ves je pegast, in ta pomanjkljivost — pri grafičnem delu ne najzadnja, ampak strogo vzeto celo bistveno važna, ker grafika je tisk in prvi pogoj mora biti, da je ta kot tak neoporečen — je pri linorezih kaj pogosta. Drugi znak linoreza je, kar priča tudi Rašičino delo, brez ozira na to, da Rašica rad in močno stilizira, da naravnost sili v stilizacijo, da veže na neko gotovo velikopoteznost, ter izključuje vsako finejšo črto in je tako za intimne namene — in to so grafike v navadnem pomenu prav gotovo — sploh neprikladen; poraben je k večjemu za plakat, pa še tu ga izurjeni grafiki ne priporočajo, ampak samo dopuščajo, če ni drugega materiala na razpologo. Pozabiti ne smemo, da je linoleum kot material za grafična dela v gotovem oziru — če že ne maramo reči kar naravnost — surogat in kot vsak surogat v umetnosti zelo nevhvaležen material.

Dobro je zastopana ujedkovina (posebno Gjuričeva dela) in litografija (odlikuje se Uzelac). Oba ta dva načina se po svojem postanku in oblikovnem značaju (posebno litografija) približujeta risbi. Ujedkovina in litografija sta pri gotovi tehniški spretnosti razmerna lahka načina umetniškega ustvarjanja in ravno zato omogočujeta neko neposrednost izraza in s tem tudi neko intimnost, ki je drugim vrstam umetnin razen skice in risbe tuja, zato tudi igrata v dobah potence ranega notranjega življenja, kakor je bila ravno doba zadnjih desetletij pred vojno, vselej veliko vlogo. Umetnik, ki stremi v svoji umetnosti preko formalnih problemov, ki čuti v sebi pesniško ali pripovedno žilico, umetnik-mislec, ki ga mučijo problemi bitja in umiranja, umetnik-prerok, ki bi s svojimi deli rad etično očistevalno deloval na človeštvo, umetnik-agitator, ki je vzljubil gotovo kulturno ali versko idejo, se bo posvetil grafiki, v prvi vrsti ujedkovini, da po teh govori o svojih duševnih doživljajih. V ujedkovini in litografiji smo se navadili iskati najintimnejše umetnine, ker omogočujeta precej neposredno ekspresijo brez retoričnih ovinkov in — kar ni zadnje — brez formalne iskanosti.

Drug značaj ima lesorez, ki je pri Dürerju preživel najsijajnejšo dobo svoje zgodovine in po izrazni sili postal enakovreden drug bakroreza in ujedkovine. Po svoji naravi tudi lesorez umetnika veže na neko gotovo oblikovno stilizacijo ter po nji na dekorativno razdelitev svetlih in temnih lis in črt. Kot formalno-umetniški organizem je v gotovem oziru bolj popolen kot ona dva. V tem je tudi vzrok, da ga sedanja doba, ki jo poleg ekspresivnosti tako zanimajo umetniško-formalni problemi ter dekorativna razporeditev vseh elementov, tako visoko ceni. Na prvi pogled je nekako grob in pogosto sam navaja na neko primitivnost, zopet ena potez, ki jih ljubi zadnja beseda novega umetniškega razvoja. Vendar ta grobost in primitivnost sta samo navidezni in zahtevata za pravo ocenitev i pri umetniku i pri gledalcu izredno izvežbanega okusa. M. D. Gjuričevo Marijino oznanjenje in Uzelčev lesorez v 1. zv. Gr. u. nam predstavljata lesorez od najboljše strani.

V drugem zvezku bi posebej še omenil Gjuriča »Kamenita vrata«, lesorez v barvah, ki nam predstavlja kočljiv grafični poskus tiska lesoreza z oljnatimi barvami. V barvnem efektu se mu je poskus posrečil, ima svoje posebnosti in zato ga grafiki večkrat poskušajo. V bistvu pa ga grafične avtoritete odklanjajo prav tako kot linorez, ker pomeni le neko ekstravagantnost, ki gre preko narave lesoreza, tudi barvanega lesoreza, kajti lesorez kot stroka tiskarske umetnosti naj bi svoj učinek dosegel s čisto tiskarskimi sredstvi, med katere oljnata barva ne spada.

Rašičin »Menzel«, lesorez, je velikopotezen, v bistvu samo kontrast črnih in belih ploskev, a mene ne zadovolji že njegova linearna kompozicija, ki je že nekako obrabljena, konvencionalna, na drugi strani pa se vsaj v mojem izvodu tisk ni posrečil, ima namreč pege, ki silno motijo pri delu, kjer naj učinkuje enotnočrna ploskev proti belemu tonu papirja.

Pozabiti ne smemo tudi, da je Gr. u. tudi kot tiskarsko in knjigoveško delo »lepa knjiga«. Pri nas na to še nismo posebno navajeni in še ne polagamo zadostne važnosti na to, tudi naši tiskarji še daleč nimajo zadostnega razumevanja za to stran knjige, ki jo sistematično goje pri večjih narodih že več desetletij. Zagreb prednjači danes v tem oziru v Jugoslaviji. Opozarjam s tega stališča na izdaje književne zaloge Čelap i Popovac v Zagrebu (Kosta Strajničeve monografije: 1. Josip Plečnik. 2. Meštrović in 3. Srpske zadužbine), ki pa žal niso izvedene še v Jugoslaviji, ampak v Pragi. Tudi Gjuričeve publikacije imajo namen poleg grafike propagirati pri nas lepo knjigo, saj sta si itak v zelo ozki zvezi. Drugi zv. Gr. u. je v tem oziru še boljši kot prvi. Tisk je primernejši, papir finejši; tisk krase lesorezne iniciale in končne vinjete Gjuričeve, izvedene v rdeči barvi.

Gjurić nikakor nima namena omejevati svoje delo samo na Hrvaško, njegova želja je, pritegniti tudi druge jugoslovanske umetnike, ki se pečajo z grafiko, v svoj krog, kakor je tudi s Čehi navezal ozke in kot izgleda trajne stike. Žalibog je originalna grafika med Slovenci še skoro popolnoma neznana. Naši umetniki so jo zanemarjali, ker pač niso pričakovali od nje nobenega materialnega dobička, od samega idealizma pa človek ne more živeti. Vseeno pa bi bilo nujno želeti, da bi tudi pri nas dobili kmalu par ljudi, ki bi se posvetili ti stroki in nudili našemu občinstvu kaj pristnega in boljšega kot nudijo naše takozvane trgovine z umetninami. — Gjurić sam vabi tudi naše umetnike v svoj krog; pa tudi če ne bi našel med njimi zaveznika že danes, želimo, da se njegova publikacija razširi tudi pri nas in ž njo boljši okus.

Frst.

Prva pokrajinska umetnostna razstava v Novem mestu.

Nekam nezaupno sem stopil v prostore te pokrajinske umetnostne razstave, a sem bil prijetno iznenađen. Pod Jakopičevim pokroviteljstvom je izločila svoja dela družba mladih umetnikov: Božidar Jakac, Marijan Mušič, Zdenko Skalický, Janko Čargo, Fran Ančik in Fran Zupan; razstavljene so tudi risbe in slike Jože Cvelbarja, padlega na vojni.

Bilo bi napačno presojati razstavo z absolutnim merilom, s kakršnim presojajo dela že popolnoma dovršenih umetnikov. Merila je treba iskati v razstavi

sami, predstavljajoči skupino del novih, mladih moči, povečini izoliranih od glavnega toka velikomestnega umetnostnega razvoja. In kot takšna ima ta razstava — brez pretiravanja — svoj velik pomen, obenem pa je jako tipična za razmere, v katerih se razvija naša umetnost.

Drugje bi bilo to vse drugače; drugje imajo akademije, ki skrbijo za takšne stvari, drugod se brigajo — vsaj v večjem ali manjšem obsegu — za vzpodbudo talentov in širitev razumevanja umetnosti. Mi smo pa pač še daleč od vsega tega. Tudi v Ljubljani je moral šele Jakopič sam zgraditi svoj paviljon in s tem omogočiti poštene razstave, — kaj pa naj šele počne naša provinca, ki je v kulturnem oziru še neprimerno bolj provincialna od vseh zapadnoevropskih provinc? Pomagaj si sam, — je edini odgovor in mladi slikarji so se ravnali po njem in priredili to razstavo — v gostilniški dvorani.

Glavno mesto zavzema na razstavi B. J a k a c, tudi po številu razstavljenih del. Jakac je še v polnem razvoju, v neprestanem, neumornem študiranju, ki ga ilustrirajo cele vrste slik in risb. Od nekoliko šolskega naturalizma, s katerim je bil začel svojo pot, je prišel kmalu do popolnega obvladovanja pastelne tehnike, ki daje njegovim slikam liričen nastroj in mehek srebrni ton — prozorno meglo, v kateri se topijo njegove pokrajine in dobivajo njegovi portreti duševno poglobitev in sanjavost, ki ima le ta pogršek, da je včasih nekoliko preveč idealizirana in lepa. Jakac ne pozna poljskega slikarja Axentowicza in vendar je zanimivo, kako zelo spominjajo zlasti njegovi pastelni portreti na portrete tega Poljaka iz njegovih najboljših let. Še zanimivejše se mi zdijo njegove risbe, hipne impresije, v katerih je s par značilnimi potezami fiksirana kompozicija linij ali pa — zlasti v motivih s praških ulic — izraža par svetlih peg na temnem polju celo lirično impresijo mestnega vrvenja. Belo na črnem, ne črno na belem — (narobe kakor je to n. pr. pri japonskem drevo-rezu) — je njegov princip tudi pri linorezih, ki jih je par razstavil in med katerimi so zlasti zanimive in čisto originalne ilustracije k Cankarjevemu »Kurentu«; vsaj jaz za svojo osebo se ne spominjam tako dobrih, obenem pa res modernih slovenskih ilustracij. Škoda, da to niso drevorezi; linolej je veliko prelahka snov. S snovjo se je treba boriti in šele iz res premagane ali bolje rečeno obvladane snovi se lahko dobijo trajni rezultati. In še nekaj je škoda: da Jakac ni litograf. Njegove večje risbe, pa tudi pasteli — praški motivi — so kakor ustvarjeni za litografijo. Morda pa postane Jakac še kdaj grafik; naša umetnost bi s tem gotovo samo pridobila.

Njegove slike iz zadnjega časa kažejo izpremenjeno pot. Opozoril bi samo na motiv nad Težko vodo — mlin z drevesom. To že ni več impresionizem. Slikar se oddaljuje od prirodnih oblik, gre preko njih, tudi barve, ki so postale močnejše, so skomponirane, stilizacija postaja sinteza, prvotna lirika vodi do poglobitve. — Kakšno je zaenkrat Jakčevo stališče v modernem slovenskem slikarstvu, ne morem reči, ker sem bil šest let odtrgan od domovine in ne poznam dovolj njegovih sorazmerij; bilo pa bi gotovo zanimivo videti

njegove slike zastopane v večjem številu na razstavi ostalih slovenskih slikarjev.

Drugo pot hodijo trije drugi in — čudno — ravno najmlajši člani razstave: Marijan Mušič, Zdenko Skalič in Janko Čargo. Začuden sem se vprašal, odkod imajo ti novomeški gimnazijci svoj ekspresionizem? Prepričan sem, da ni videl nihče med njimi pravega ekspresionističnega dela v originalu; videli so kvečjemu par reprodukcij. In vendar so njihove slike prepojene s popolnoma pristnim povevom novega časa in novih struj.

Najzanimivejši je M u š i č. Srebrni ton, v katerem je držanih par njegovih — pač prvih — slik, kmalu izginja in se pojavlja rdeče-modro-rumeno-zeleni barvni akord, ki čisto prevladuje v njegovih poznejših slikah. Izginjajo tudi naravne oblike in jih nadomeščajo vizije barv, mehko in naivno skomponirane kakor romanske freske, brez robustnosti, povsod v harmoniji. »Romar«, zlasti pa »Gledanje« sta naravnost nepričakovano zreli deli. Če si Mušič ohrani nepokvarjeno naivnost, ki je predpogoj za pravo umetniško ustvarjanje, stavi vanj velike upe, — četudi je pri mladih talentih najboljša ne prerokovati.

Nekoliko intelektualnejši je S k a l i č. Njegova dekorativna stilizacija je manj preprosta in nekoliko iskana. Kjer tega ni, kakor n. pr. v pokrajini »Drevesi«, kjer se je sicer že oddaljil od naturalizma, a še ni popolnoma zavrgel prirodnih oblik in prirodne kompozicije, je najboljši in celo velikopotezen. — Č a r g o, ki je razstavil tudi par kiparskih osnutkov, je v slikah tudi čisto svoj. Sicer sam s seboj še ni gotov, toda začetki so zanimivi; da misli resno, kaže najbolje motiv s šmihelskega pokopališča, podan prvotno naturalistično, potem pa še v dveh stiliziranih, skoraj bi dejal abstraktnih poskusih. Od prirode ostaja samo še njeno bistvo, njena notranja vsebina.

Mladeža C v e l b a r j a je bilo brezdvomno škoda. Bil je dober risar — zanimivi so zlasti njegovi vojaški portreti, — mogoče bi bil razvil tudi svojo barvnost in se popolnoma otresel novelističnih momentov. Postal je žrtev svetovne vojne — in težko je gledati na risbe, ki so nastale na fronti in iz katerih neprestano govori tragična slutnja bližajoče se smrti.

Ančik in Zupan sta zastopana le z malim številom del. Prvi ima risbe, ki izdajajo nekoliko preplastično italijansko šolo — najboljši je avtoportret —, in par slik v mozaični tehniki. Drugi je razstavil par svežih in prijetnih dekorativnih pokrajin.

Težko je govoriti o tej umetnostni razstavi kot o celoti. Razen Jakca, ki so konture njegovega ustvarjanja že večalimani začrtane, je vse ostalo šele v začetkih. Kje ima takozvani ekspresionizem teh mladih svoj izvor in svoje korenine, gotovo tudi še ne more biti jasno; koliko je tukaj lastnega in narodnega in koliko je tujega, prevzetega, se bo še pokazalo.

In vendar smo te razstave lahko veseli. Saj je pokazala, da kipi celo v naši dozdevno mrtvi provinci življenje. Predvsem pa je pokazala novo umetniško generacijo, ki se prav lepo obeta. Kakšna pa bo njena žetev, pokaže bodočnost.

Vojeslav Molè.